

УДК 378.12:331

І. В. Федосова,

кандидат економічних наук, доцент

(ДВНЗ "Приазовський державний технічний університет")

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ УМОВИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ ХІХ – 20-ТІ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті виявлено, що у кінці ХІХ – 20-х роках ХХ століття підготовка і діяльність науково-педагогічних працівників вищих інженерно-технічних навчальних закладів здійснювалися під керівництвом урядових структур, які призначали і звільняли з посад викладацькі кадри, розподіляли кошториси, переглядали та затверджували навчальні плани і програми; до викладацької діяльності допускалися педагогічні працівники залежно від їх політичної позиції; забезпеченість вищої школи науково-педагогічними кадрами постійно ускладнювалася політичними чистками та репресіями, що призводило до зменшення кількості кваліфікованого професорсько-викладацького складу та некомплектності кафедр; для підвищення фахової підготовки педагогічних працівників урядовці практикували закордонні відрядження, проведення масової українізації, створення аспірантури при науково-дослідних кафедрах та інститутах тощо.

Постановка проблеми. З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають скласти підґрунтя відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень. Тому головною складовою, що визначає науково-педагогічний потенціал вищої школи є кадри, всебічне вивчення кількісного й якісного їх складу особливо актуальне, оскільки є основою аналізу стану і тенденцій розвитку вищої освіти, зокрема інженерно-технічної, яка накопичила вагомий історичний досвід, вивчення, аналіз та узагальнення якого може стати вагомим чинником подальшого її вдосконалення, винайдення ефективних способів підвищення кадрового забезпечення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новітній етап розвитку української та зарубіжної історіографії у період становлення нашої держави ознаменувався появою праць, у яких автори прагнули позбутися застарілих підходів до оцінки історичних подій, застосовували сучасні методи дослідження. Заслужують на увагу історичні нариси про діяльність інженерно-технічних закладів Л. Бесов, Л. Божко, монографії В. Даниленка, К. Двірної, Г. Касьянова, В. Кінельова, В. Константинова, С. Кульчицького, Ю. Курносова, А. Лапука, В. Миколаєнка та ін.

Окремі аспекти історії вищої інженерно-технічної освіти в Україні висвітлено у низці дисертаційних досліджень 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. (С. Богатчук, А. Ворох, О. Донік, В. Крутіков, В. Липинський, Н. Левицька, С. Майборода, Є. Мартиненко, В. Олянич, О. Романець, А. Сасімов, О. Ткаченко, І. Толокньов, С. Ховрич, О. Щербініна та ін.). Кожна із зазначених праць так чи інакше доповнила наукове поле новими моментами, але ґрунтового та повного дослідження з даної проблематики нами не виявлено.

Мета статті – виявити соціально-економічні та політичні умови кадрового забезпечення вищих закладів інженерно-технічної освіти кінця ХІХ – 20-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Успіх вищої технічної школи значною мірою залежить від якості роботи професорсько-викладацького складу. В Україні підготовка і діяльність науково-педагогічних працівників традиційно здійснювалася під керівництвом держави, яка прагнула забезпечити їхню лояльність наявному суспільному устрою переважно ідеологічними, а не матеріальними засобами. Мета політики царського уряду полягала у "перетворенні викладачів вищої школи на однорідний за становим походженням та ідеологією корпус вірнопідданих чиновників" [1: 32]. Для цього використовувалися регіонально-національна політика, реакційні політичні тенденції у доборі та комплектуванні наукових кадрів, ідеологічний контроль за навчально-виховним процесом. Залежність викладачів вищої школи від уряду зумовлювалася не стільки матеріальними пільгами, скільки побоюваннями втратити місце і пов'язану з цим можливість проводити наукову і викладацьку роботу. Як наслідок, "формувався певна двоїстість становища науково-педагогічної інтелігенції – відданість науковій істині, з одного боку, залежність від держави, на службі якої вона перебувала, з іншого, що визначило її сутнісні риси, які склалися у ХІХ ст.". Образ професора тогочасної вищої школи "увібрав у себе, з одного боку, такі якості, як широта наукового пізнання, володіння власною школою викладання, педагогічна майстерність, вільнодумство, чесність ученого, толерантність, а з іншого – певний конформізм, пристосовництво, властиві статусу державного службовця". Таке становище "між свободою творчості і чиновницькою залежністю" продовжувалося і на початку ХХ ст. [1: 33].

Професори та ад'юнкт-професори Харківського практичного технологічного інституту призначалися з осіб, які мали вагомий науковий доробок за своїм фахом і володіли "даром викладання". При цьому

професори та ад'юнкт-професори фізики і хімії повинні були мати вчений ступінь: перші – доктора, другі – магістра за розрядом наук, який відповідав напряму кафедри, на якій вони працювали. Професори та ад'юнкт-професори з інших предметів могли не мати вчених ступенів, але мати вищу освіту, яка відповідала б предметам, які вони викладали. Щодо викладачів іноземних мов, креслення і малювання, ними могли бути особи, які не відповідали зазначеним умовам, але володіли правом викладання у вищих і середніх навчальних закладах міністерства народної освіти [2: 21].

У червні 1917 р. у вищих технічних навчальних закладах була запроваджена посада доцента. У Харківському технологічному інституті її планувалося ввести з 1 лютого 1918 р. Кількість штатних доцентів в інституті не повинна була перевищувати 12 осіб. Ці посади пропонувалося запроваджувати "у разі потреби, за наданням кредитів на їхнє утримання". Посади доцентів повинні були замінюватися факультетами з числа осіб, які мали наукові ступені доктора чи магістра, або звання ад'юнкта російських вищих навчальних закладів, а також з числа осіб, котрі не мали наукових ступенів, однак були "допущені до самостійної викладацької роботи". Кількість посад доцентів на кафедрах визначалася відповідним факультетом, а кожне рішення щодо кандидатури підлягало затвердженню Радою факультету [3: 40].

Після жовтневого перевороту забезпечення вищої технічної школи лояльними до уряду науково-педагогічними працівниками перебувало у фокусі уваги більшовиків.

У 1919 р. у великих центрах республіки створюються Ради комісарів вищих навчальних закладів, на які покладається обов'язок запроваджувати декрети і постанови з реорганізації вищої школи. Рада комісарів стала керівним центром інститутів міст: призначала і знімала з посади викладацькі кадри, розподіляла грошові кошти, переглядала навчальні програми та ін. У своїй роботі ця рада керувалася вказівками Наркомосу, губкому партії і спиралася на осередок студентів-комуністів при Наркомосі, до якого входило 55 осіб [4: 86].

Декретом Раднаркому УРСР від 18 травня 1919 р. були скасовані всі наукові ступені і звання, а також пов'язані з ними права і привілеї. Особи, які самостійно займалися викладацькою роботою у вищих навчальних закладах, одержали статус викладача, а решта, що лише брала участь у навчанні студентів, – статус асистента. Посади керівників кафедр замінювалися лише за конкурсом, в якому міг брати участь будь-який радянський громадянин.

У контексті політики, що проводилася стосовно буржуазних спеціалістів, розпочалася робота з допущення до викладацької діяльності залежно від політичної позиції науково-педагогічних працівників. З метою залучення викладачів без учених ступенів запроваджується відкритий конкурс для всіх викладачів, вибори професури на короткий термін (не більше п'яти років). Крім того, викладацькі кадри вищої школи неодноразово зазнавали чисток і репресій [1: 34]. Унаслідок цього наприкінці 1920-х років з вищих навчальних закладів була усунена значна кількість викладачів з дореволюційним стажем роботи. Оскільки ж на цей час припадає бурхливий розвиток вищої технічної школи, з усією гостротою постала проблема підготовки до викладацької діяльності випускників радянської вищої школи.

На початкових етапах становлення вищої технічної школи важливою проблемою було забезпечення її науково-педагогічними кадрами. У 1920-х рр. ця проблема гостро стояла в усіх освітніх закладах України, адже велика кількість української інтелігенції залишила країну в роки революції й опинилася за кордоном [5: 9].

Повною мірою вона стосувалася й Донецького технікуму, створеного в Юзівці. Спроба залучити до роботи в цьому навчальному закладі 15 викладачів політехнічного інституту, які залишилися в місті, виявилася невдалою, переведення в провінційну Юзівку з вузівських центрів мало кого надихало на переїзд. Тому було використано звичні в ті роки силові методи роботи. Політехнічну школу закрили, а її викладачів перевели до Донтехнікуму. Серед них були Г. Абрамов, який багато років працював на кафедрі вищої математики, а протягом декількох років – очолював її, Л.Золотарьова, В. Єщенко та ін. Технікум загалом розв'язав проблему залучення викладачів загальноосвітніх дисциплін. Проте з викладачами спеціальних дисциплін стан справ, як і раніше, залишався незадовільним. У 1922 р. на постійну роботу до технікуму прийшли інженери з виробництва – В. Белов, С. Герчиков, Л. Левін. Протягом 1923–1926 рр. у технікумі погодилися працювати професори та викладачі, які приїхали з Харкова, Катеринослава, Новочеркаська та інших міст. У цьому закладі працювали викладачі з різних вищих навчальних закладів колишньої Російської імперії. Серед них – випускники Московського вищого технічного училища, Новоросійського університету в Одесі, Варшавського політехнічного та Катеринославського гірничого інститутів.

Кадрова проблем ускладнювалася й через розпочаті політичні репресії у вищій школі. Перетворення освітніх закладів із "розсадників знань" на арену політичної боротьби призводило до постійного "відлучення" від кафедр провідних учених і спеціалістів.

Восени і взимку 1921 р. по всій Україні пройшла кампанія з вигнання з вищої школи "реакційної" професури. З інститутів і технікумів було усунуто сотні викладачів з єдиним формулюванням "антирадянсько підбурені". Тому в цей період викладацький склад вищої технічної школи був майже

завжди неповністю укомплектований, а "вакансії заповнювалися залученням позаштатних викладачів, які поєднували виробничу та викладацьку діяльність" [5: 10].

Штатним викладачам доводилося працювати з подвійним навантаженням. Так, у 1926 р. у Донтехнікумі нараховувалося всього 20 фахівців, з них 10 професорів і 10 викладачів [5: 11].

2 квітня 1922 р. РНК УРСР ухвалив постанову про запровадження української мови в школах і радянських установах, згідно з якою Нарком освіти розробив конкретний план її реалізації.

27 липня 1923 р. РНК УРСР у своєму декреті "Про заходи з українізації навчально-виховних та культурно-освітніх установ" наголошував, що у зв'язку з переважанням україномовного населення в республіці, українська мова має бути домінуючою для офіційних відносин. Усі службовці, поряд з російською, мали протягом року оволодіти українською мовою. Ті, хто не виконував цієї вимоги, підлягали звільненню з державної служби і не приймалися на роботу до інших державних установ.

29 жовтня 1925 р. НКО УРСР прийняв циркуляр за № 468, згідно з яким українізація Харківського технологічного інституту мала завершитися до кінця 1930–1931 навчального року. 30 листопада 1925 р. правління Харківського технологічного інституту створило комісію з українізації інституту. Протягом грудня 1925 р. комісія займалася розробкою календарного плану українізації інституту. 15 січня 1926 р. правління інституту зобов'язало комісію в найкоротші терміни завершити розробку плану та висловити свої пропозиції щодо часу переходу до викладання українською мовою. 27 квітня 1926 р. календарний план українізації інституту був завершений НКО УРСР; передбачалося розпочати українізацію перших курсів у 1927–1928 навчальному році, других – у 1928–1929, третіх – у 1929–1930, четвертого – у 1930–1931 навчальних роках [3: 61].

Українізація інституту розпочалася з апарату управління. Ще на початку квітня 1924 р. Правління Харківського технологічного інституту ухвалило рішення про переведення на українську мову діловодства й організацію для працівників тримісячних курсів з вивчення української мови.

Дуже гостро стояло питання про оволодіння українською мовою викладачами та переведення на українське викладання навчальних дисциплін. У циркулярі НКО УРСР за № 466 від 29 жовтня 1925 р. зазначалося, що всі викладачі, незалежно від термінів завершення українізації вищої школи, повинні вивчити українську мову і наукову термінологію своїх предметів. Висловлювалося сподівання, що вже у 1925–1926 навчальному році викладачі оволодіють українською мовою на такому рівні, що зможуть проводити навчальний процес. Конкретні ж терміни переходу викладачів на читання лекцій українською мовою були визначені такі: для соціально-економічних дисциплін – 1926–1927 навчальний рік; для загально технічних дисциплін – 1927–1928 навчальний рік, для спеціальних дисциплін – до початку 1930–1931 навчального року. Семінарські заняття та лабораторні роботи із загально технічних дисциплін мали проводитися українською мовою вже у 1927–1929 навчальному році, а із спеціальних – у 1928–1929 навчальному році. Тих, хто не володів українською мовою, можна було приймати на викладацьку роботу лише за дозволом НКО УРСР і тільки "за наявності поважних причин" [3: 62].

У листопаді – грудні 1925 р. у Харківському технологічному інституті було проведено тестування викладачів. Вони самі визначали для себе термін переходу до викладання українською мовою, вказували в анкетах, якою мірою володіють мовою і яким чином планують поглибити свої знання з української мови. З 50 опитаних тільки один викладач виявив готовність негайно перейти на викладання українською мовою; 17 викладачів зобов'язалися почати читати свої курси українською мовою через рік; 15 викладачів – через три роки. Деякі викладачі, переважно "старі професори" на той час не змогли визначитися з конкретними термінами [3: 63].

Якщо студент або професор будуть читати українською мовою, але в них не буде керівництва (підручника) українською мовою, вони не зможуть оволодіти термінологією. Питання українізації вищої школи розглядалося не лише як питання українізації викладацького складу, а й як питання керівництва українською мовою. Наркомос поставив питання про українізацію вищої школи, намітивши як максимальний термін його вирішення 5 років. При цьому кожний вищий технічний навчальний заклад мав самостійно розробити послідовність переведення викладачів на українську мову викладання. Оскільки керівництва і підручники для вищої школи створювалися протягом десятиліть, були "продуктом цілого покоління вищої школи", до уваги брався той факт, що створити такі керівництва протягом 5-ти років неможливо. Тому актуалізувалася вимога перекладу російських керівництв і підручників українською мовою. Перед Українською Академією Наук поставало завдання: "крім словників, крім наукової термінології, дати також точний переклад цих підручників" [6: 66].

Тобто, основна умова успішності українізації – видання українських підручників, зокрема, завдяки створенню на базі інституту "Українського технічного Видавництва", яке б тісно співпрацювало з "Термінологічно-Перекладовим Гуртком" [7: 27].

Наприкінці вересня 1926 р. НКО УРСР нагадував керівництву Харківського технологічного інституту та викладачам про те, що з початку 1927–1928 навчального року всі дисципліни, які викладаються на перших курсах, мають читатися українською мовою. Викладачі зобов'язувалися завчасно підготувати свої курси, скласти їхні програми і не пізніше 20 листопада 1926 р. подати їх до Укрпрофосвіти. Але це

завдання залишилися невиконаними. Через слабе володіння українською мовою, відсутність відповідних підручників, недостатню розробку спеціальної термінології тощо, у першому триместрі 1927–1928 навчального року лекції практично з усіх дисциплін першого курсу читалися російською мовою. Правління інституту вирішило проводити українською мовою тільки практичні заняття з математики, механіки, хімії та нарисної геометрії. Повна "українізація" викладання математики і механіки запроваджувалося лише на першому курсі інженерно-будівельного факультету. На других і третіх курсах українською мовою рекомендувалося викладати дисципліни тільки тим, хто добре володів мовою [3: 63].

Отже, "українізація" викладання в Харківському технологічному інституті до 1927–1928 навчального року була проведена частково. Це зумовлювалося тим, що більшість професорсько-викладацького складу ще не була готова до цього.

Отже, станом на 25 жовтня 1928 р. з-поміж 154 штатних і позаштатних професорів і викладачів Харківського технологічного інституту українською мовою володіло 30 осіб, тобто 9,4 %.

Проводилася значна робота з розробки науково-технічної термінології, яка вносилися у плани факультетських предметних комісій, які мали "заохочувати" викладачів до засвоєння нової української термінології. У грудні 1925 р. у Харківському технологічному інституті створюється загальноінститутська термінологічна комісія, на яку покладалося завдання вдосконалення науково-технічної термінології, узгоджувати її з Інститутом української наукової мови при ВУАН та термінологічним комітетом "Науково-технічного вісника", який видавався у Харкові [3: 68].

Таким чином, загальна чисельність професорсько-викладацького складу Харківського технологічного інституту протягом 1924–1929 рр. зросла на 60,2 %. При цьому питома вага викладачів зменшилася на 1,7 % (з 79,7 % до 78 %) і на стільки ж (з 20,3 % до 22 %) зросла питома вага професорів, що свідчить про підвищення якісного професорсько-викладацького складу інституту. Але варто мати на увазі, що значна їх частка працювала в інституті за сумісництвом. У 1928 р. на таких умовах в інституті працювало 15,2 % професорів I і II категорій. У 1928–1929 навчальному році 84,5 % штатних професорів та викладачів також працювали за сумісництвом в інших ВНЗ – 43 %, установах – 8 %, на заводах – 4 %. При цьому 45 % від їхньої загальної чисельності працювало водночас у двох і більше місцях. До цього їх змушувало те, що посадові оклади залишалися низькими, а в Харківському технологічному інституті вони були приблизно на 25 % нижчими, ніж в інших ВНЗ. Незважаючи на це, тільки в 1928–1929 навчальному році на роботу в інститут було прийнято 25 викладачів, у тому числі три професори, 30 молодих вихованців інституту було рекомендовано на самостійну викладацьку роботу. Збільшення кількості викладачів значною мірою сприяло і підвищенню того року посадових окладів на 30 % [3: 48].

Для підвищення фахової підготовки професорів практикувалися закордонні відрядження з метою ознайомлення зі станом розвитку промисловості, науки і техніки.

У підготовці науково-педагогічних кадрів важлива роль належала аспірантурі при науково-дослідних кафедрах та інститутах. Ця справа була новою і тому в перші роки існування аспірантури далеко не всі розуміли її значення. Тому відбір кандидатур для навчання в аспірантурі не завжди був вдалим, окремі професори з недовірою, а іноді й з ворожістю ставилися до нової системи підготовки науково-педагогічних кадрів.

Однак, незважаючи на помітні позитивні зміни впродовж 1923–1928 рр., досягти докорінного перелому у підготовці наукових працівників на кафедрах у ті роки не вдалося. Аспірантура навіть наполовину не задовольняла потреби науково-дослідних кафедр у кадрах.

У 1922 р. законодавчі органи УСРР визнали за потрібне розмежувати наукові дослідження і масову навчальну роботу. З цією метою інститути і науково-дослідні кафедри виводилися з-під влади правлінь вищих технічних навчальних закладів. Стверджувалася думка, що науково-дослідна робота має академічний характер, тому повинна входити до функцій Академії Наук. Отже, в системі освіти УРСР кафедри і науково-дослідні інститути проголошувалися складовою структури Української Академії Наук – вищої наукової організації, яка очолювала всю систему наукових досліджень і становила з ними єдине ціле [6: 57].

За такого підходу, як зазначав у 1922 р. Я. Ряппо, "ми науку з вищої школи не вилучили, а поставили її на достатню висоту". За його словами, наукові працівники кафедр та інститутів, "працюючи у вищих навчальних закладах, виконують функції педагогічні, але водночас залишаються науковими працівниками і виконують свою науково-дослідну роботу при кафедрах" [6: 57].

З настановленням керівництва освітою на розведення навчання у вищій школі та науково-дослідної роботи не погоджується Державін. Викладаючи свої думки з цього приводу на сторінках "Научного работника", він пише: "...вища школа дає своєму студентові більш широке, більш деталізоване і поглиблене фактичне знання, але не в цьому її головний центр тяжіння: вона зобов'язана посвятити студента в науку, навчити його науково працювати, науково підходити до явищ і фактів, розуміти, як будуватися наукове знання..." [8: 39].

Отже, лише наявність науково-дослідного елементу у вузівському викладанні становить "необхідний стимул виявлення і виховання в студентському середовищі індивідуальностей з науково-творчими схильностями та інтересами, які після закінчення вищої школи підуть своїм науковим шляхом" [8: 41]. З

огляду на це, питання щодо раціонального поєднання науково-дослідної роботи з викладанням у вищій школі є "питання доволі серйозне, яке вимагає серйозної постановки і вдумливого ставлення" [8: 41].

У другій половині 1920-х рр. організація підготовки наукового працівника до науково-дослідної роботи в системі УСРР відокремлювалася від навчальної діяльності й проводилася в науково-дослідних інститутах, на окремих кафедрах або в Академії Наук. Щодо вищих навчальних закладів, їхнє завдання бачилося в реалізації навчання. Той, хто закінчував вищий навчальний заклад, переходив на кафедру, де продовжував "свою підготовку наукового робітника" [9: 23].

Отже, упродовж досліджуваного періоду підготовка і діяльність науково-педагогічних працівників вищих інженерно-технічних навчальних закладів здійснювалися під пильним зором урядових структур, які призначали і звільняли з посад викладацькі кадри, розподіляли кошториси, переглядали та затверджували навчальні плани і програми тощо. До викладацької діяльності допускалися педагогічні працівники залежно від їх політичної позиції. Забезпеченість вищої школи науково-педагогічними кадрами постійно ускладнювалася політичними чистками та репресіями, що призводило до зменшення кількості кваліфікованого професорсько-викладацького складу та неуплектованості кафедр. Для підвищення фахової підготовки педагогічних працівників урядовці практикували: закордонні відрядження; проведення масової українізації (читання навчальних курсів українською мовою, видання української навчально-методичної літератури та ін.); створення аспірантури при науково-дослідних кафедрах та інститутах тощо. Проте, незважаючи на проведені заходи, кадрове забезпечення не задовольняло потреб вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Будник Г. А. Высшее инженерно-техническое образование в России в 1946–1970-е годы : [учеб. пособие к спецкурсу] / Г. А. Будник. – Иваново, 2001. – 164 с.
2. Положение о Харьковском практическом технологическом институте // ЖМНП. – 1885. – Ч. 240. – С. 15–28.
3. Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут". Історія розвитку. 1885–2010 / [укл. : В. І. Ніколаєнко, В. В. Кабачок, С. І. Мешкова та ін. ; за ред. В. І. Ніколаєнка]. – Х. : НТУ "ХПІ", 2010. – 408 с.
4. Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк : Вид-во "Юго-Восток", 2001. – 352 с.
5. Ряппо Я. П. Система народного образования на Украине / Я. П. Ряппо // Научный работник. – 1926. – № 7–8. – С. 53–69.
6. Семінський К. К. Чергові навчальні завдання Київського Політехнічного Інституту / К. К. Семінський // Вісті Київського політехнічного інституту. – 1926. – Кн. 3. – С. 21–27.
7. Державин Н. С. К вопросу о методах преподавания в высшей школе / Н. С. Державин // Научный работник. – 1926. – № 5–6. – С. 37–50.
8. Ястржембський В. Система освіти, її реалізація та далші завдання / В. Ястржембський // Шлях освіти. – 1928. – № 7. – С. 19–29.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Budnik G. A. Vysshee inzhenerno-tekhnicheskoe obrazovanie v Rossii v 1946-1970-e gody [Higher Engineering Technical Education in Russia in 1946-1970 Years] : [ucheb. posobie k spetskursu] / G. A. Budnik. – Ivanovo, 2001. – 164 s.
2. Polozhenie o Khar'kovskom prakticheskom tekhnologicheskome institute [The Statement of the Kharkov Practical Technological Institute] // ZHMNP [ZHMNP]. – 1885. – CH. 240. – S. 15–28.
3. Natsional'nyi tekhnichnyi universytet "Kharkiv's'kyi politekhnichnyi instytut". Istoriia rozvytku. 1885–2010 [The National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". History of Development. 1885–2010] / [ukl. : V. I. Nikolaenko, V. V. Kabachok, S. I. Meshkovaia ta in. ; za red. V. I. Nikolaenka]. – KH. : NTU "KHPI", 2010. – 408 s.
4. Istoriia Donets'kogo tekhnichnogo universytetu [History of the Donetsk Technical University]. – Donets'k : Vyd-vo "Yugo-Vostok", 2001. – 352 s.
5. Riappo Ya. P. Sistema narodnogo obrazovaniia na Ukraine [The System of the Native Education in Ukraine] / Ya. P. Riappo // Nauchnyi rabotnik [The Scientific Worker]. – 1926. – № 7–8. – S. 53–69.
6. Semins'kyi K. K. Chergovi navchal'ni zavdannia Kyivs'kogo Politekhnichnogo Instytutu [Further Educational Tasks of the Kyiv Polytechnic University] / K. K. Semins'kyi // Visti Kyivs'kogo politekhnichnogo instytutu [News of the Kyiv Polytechnic University]. – 1926. – Кн. 3. – С. 21–27.
7. Derzhavin N. S. K voprosu o metodakh prepodavaniia v vysshei shkole [To the Question of Teaching in Higher School] / N. S. Derzhavin // Nauchnyi rabotnik [The Scientific Worker]. – 1926. – № 5–6. – С. 37–50.
8. Yastrzhembs'kyi V. Systema osvity, ii realizatsiia ta dalshi zavdannia [The System of Education, its Realization and Further Tasks] / V. Yastrzhembs'kyi // Shliakh osvity [Education way]. – 1928. – № 7. – S. 19–29.

Матеріал надійшов до редакції 08.08. 2013 р.

Федосова И. В. Социально-экономические и политические условия кадрового обеспечения высших заведений инженерно-технического образования (конец XIX – 20-е годы XX столетия).

В статье обнаружено, что в конце XIX – 20-х годах XX столетия подготовка и деятельность научно-педагогических работников высших инженерно-технических учебных заведений осуществлялась под

руководством правительственных структур, которые назначали и освобождали с должностей преподавательские кадры, распределяли сметы, пересматривали и утверждали учебные планы и программы; к преподавательской деятельности допускались педагогические работники в зависимости от их политической позиции; обеспеченность высшей школы научно-педагогическими кадрами постоянно усложнялась политическими чистками и репрессиями, что приводило к уменьшению количества квалифицированного профессорско-преподавательского состава и неуккомплектованности кафедр; для повышения профессиональной подготовки педагогических работников правительственные чиновники практиковали заграничные командировки, проведение массовой украинизации, создание аспирантуры при научно-исследовательских кафедрах и институтах и т. п.

Fedosova I. V. Social-Economical and Political Conditions of the Staffing Supply of Higher Engineering and Technical Educational Establishments (the End of the XIX – the 20-ties of the XX Century).

The article revealed that at the end of the XIX – the 20-ies of the XX century the teaching staff's training and activities in the higher engineering and technical educational establishments were carried out under the guidance of governmental structures. Those structures appointed and dismissed teachers, distributed budgets, accessed and confirmed the curricula and programs; educators regardless of their political position were admitted to teaching; the providing of higher education with teaching staff was constantly complicated by political purges and repression leading to the reduction in the number of qualified teaching staff and chairs' incompleteness; to enhance the professional preparation of teachers public officials practiced the increase of foreign missions, mass Ukrainianization conducting, creation post-graduate studies at research chairs and institutes, etc.